

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв**

Кафедра культурології

**ШЛЯХИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: здобувачка 4 курсу, 13-411 гр.
Спеціальності 034 Культурологія
Освітньо-професійної (наукової)
програми Культурологія
Гергель Яна Володимирівна

Керівник: кандидат мистецтвознавства,
доцент Думасенко С. А.

Рецензент: кандидатка
мистецтвознавства, доцентка
Білик А. А.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Культурологічні засади дослідження	5
1.1. Аналіз джерельної бази	5
1.2. Нематеріальна культурна спадщина: теоретичний аспект	7
РОЗДІЛ 2. Нематеріальна культурна спадщина в національному духовно-культурному дискурсі	13
2.1. Нематеріальна культурна спадщина в контексті української культурної політики.....	13
2.2. Механізми актуалізації та популяризації нематеріальної культурної спадщини	17
ВИСНОВКИ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	27

ВСТУП

Останнім часом спостерігається зростання інтересу з боку державних, приватних структур до нематеріальної культурної спадщини. У системі Міністерства культури та інформаційної політики України, регіональних департаментів створюються відділи нематеріальної культурної спадщини, наукова спільнота, зокрема мистецтвознавці, культурологи, етнографи, історики, почала активно досліджувати окреслену проблему, розробляються всеукраїнські та локальні туристичні маршрути по визначних об'єктах нематеріальної культурної спадщини, що становлять непересічну цінність у контексті світової або вітчизняної культури.

Проте у переважній більшості українців об'єкти нематеріальної культурної спадщини не викликають зацікавленості. Це пояснюється низкою чинників. Однією з причин є слабка інформаційна кампанія, що здійснюється державними та місцевими органами влади, культурними інституціями, туристичними агенціями тощо.

Актуальність кваліфікаційної роботи зумовлена низкою чинників:

- зростаючим інтересом до української традиційної культури;
- потребою в дослідженні вітчизняної художньої культури;
- необхідністю популяризації нематеріальної культурної спадщини.

Підняте нами питання є в авангарді дослідницьких культурологічних, мистецтвознавчих, етнографічних, історичних пошуків таких вітчизняних науковців, як Н. Аксьонова, Ю. Бережна, З. Босик, А. Гаврилюк, В. Дем'ян, С. Дичковський, І. Кудерська, Н. Кудерська, А. Семенюк та ін.

Вищезазначене зумовило вибір теми дослідження: **«Шляхи популяризації нематеріальної культурної спадщини України»**.

Мета роботи – окреслити шляхи популяризації нематеріальної культурної спадщини України.

У роботі ставляться та вирішуються такі **завдання**:

- здійснити аналіз джерельної бази;
- показати феномен нематеріальної культурної спадщини в контексті культурологічного знання;
- розглянути нематеріальну культурну спадщину як складову української культурної політики;
- визначити механізми актуалізації та популяризації нематеріальної культурної спадщини.

Об'єктом роботи є нематеріальна культурна спадщина.

Предмет дослідження – популяризація нематеріальної культурної спадщини України.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Аналіз джерельної бази

У статті О. Безносюк та Н. Вакуленко «Нематеріальна культурна спадщина як інструмент створення туристичного продукту та джерело соціально-економічного розвитку місцевих громад» розглядаються приклади роботи з елементами нематеріальної культурної спадщини, а саме, використання їх у якості нової туристичної пропозиції для створення цікавого сучасного туристичного продукту окремого напрямку. Досліджується поняття нематеріальної культурної спадщини, акцентується увага на ролі місцевих громад у створенні та розвитку цього напрямку, взаємодія громад з Українським центром культурних досліджень при Міністерстві культури України на виконання актів, ухвалених ЮНЕСКО. Деталізується значимість окремої ланки національної культури у місті Решетилівка Полтавської області та перспективи, які можуть стати результатом створення та діяльності Всеукраїнського центру вишивки та килимарства. Розглядається окрема частина роботи Центру, спрямована на формування туристичної діяльності у вигляді пропозицій проведення дозвілля, рекреації, навчання, що задовольняють зростаючий інтерес до вивчення національної культури та формування комунікацій [3, с. 28].

У роботі В. Костюк «Нематеріальна культурна спадщина України: проблема збереження» «проаналізовано важливість рішення Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини у визнанні проблем збереження нематеріальної культурної спадщини на державному рівні. Визначено участь спільнот та організацій, які провадять створення, збереження та передачу такої спадщини. Методологія дослідження полягає

в застосуванні структурно-функціонального та порівняльного підходів щодо аналізу діяльності ЮНЕСКО й державних інститутів у галузі охорони нематеріальної культурної спадщини. Наукова новизна полягає в актуалізації питань щодо збереження елементів нематеріальної культурної спадщини в суспільстві та в плануванні культурної політики держави» [19, с. 232].

У науковій розвідці В. Дем'ян «Нематеріальна культурна спадщина як поле міждисциплінарної взаємодії. Міжнародний огляд» «аналізується культурна політика у сфері нематеріальної культурної спадщини (НКС) на прикладі кількох європейських країн-учасниць Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. Зокрема, приділено увагу заходам і програмам з дослідження, охорони, популяризації НКС, передачі знань і навчання. Також розглядається законодавча база й спеціальні положення, що стосуються НКС. Огляд доводить, що охорона нематеріальної культурної спадщини стала не просто важливим напрямом, а невід'ємною й зачасту визначальною складовою культурної політики держав-учасниць Конвенції ЮНЕСКО 2003 року» [13, с. 161].

У публікації А. Гаврилук «Атрактивність нематеріальної культурної спадщини України: туризмознавчий аспект» «здійснено наукову спробу виявити туристичну атрактивність елементів нематеріальної культурної спадщини, що внесені до Національного переліку України. Вказано, що туризмознавчий аспект розкриття сутності атрактивності/привабливості елементів НКС спрямований на використання широкого спектра дослідницьких інформаційних ресурсів. Зазначено, що в умовах глобалізації відбувається взаємовигідний вплив НКС на сталий розвиток туризму, і навпаки. Особливу місію виконує в процесі такої взаємодії держава, яка забезпечує процеси державного регулювання відповідними сферами. Проведено аналіз підтримки розвитку елемента НКС на рівні громади та здатності забезпечити заходи з охорони відповідними

правовими документами. Серед заходів практичного спрямування виокремлено майстер-класи, фестивалі, конкурси, екскурсії, тематичні зустрічі, мистецькі премії тощо» [10, с. 18].

У роботі З. Босик «здійснено науковий аналіз життєздатності нематеріальної культурної спадщини України в складовій традиційної культури, що сприяє морально-естетичному самооздоровленню нації, збереженню та розвитку звичаїв, обрядів, традицій, української мови, відродженню національної свідомості, духовності народу, іміджу України в європейському культурному просторі та є підґрунтям розвитку професійного мистецтва. На прикладі фольклору підкреслено значущість "живої культури" для людства у ХХІ столітті з виявленням у культурній спадщині тих феноменів, що можуть гідно репрезентувати українців у світовому культурно-мистецькому інтеграційному процесі» [8, с. 29].

1.2. Нематеріальна культурна спадщина: теоретичний аспект

В умовах процесів глобалізації та панування цінностей масової культури, яка за своєю природою не орієнтована на локальність і специфічність культурних цінностей, відбувається процес у відповідь – прагнення до збереження локальної самобутності, спостерігається зростання інтересу з боку суспільства та влади до проблеми актуалізації культурної спадщини [12].

Н. Аксьонова у своїй науковій праці зазначає: «Поняттям «нематеріальна культурна спадщина» зазвичай намагаються визначити якийсь культурний феномен, що зник, або знаходиться на межі зникнення. Хоча дослідники наполягають, що головним для визначення такого статусу має бути історична тяглість у певному середовищі – «передається від покоління до покоління»» [цит. за: 1, с. 65].

Відповідно до «Міжнародної конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини», прийнятої ЮНЕСКО у 2003 р., нематеріальна культурна спадщина включає звичаї, форми уявлень та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти та культурні простори, визнані спільнотами, групами та у деяких випадках окремими особами як частина їхньої культурної спадщини [21, с. 43].

Поняття культурної спадщини, незважаючи на наявність численних наукових та офіційно-правових документів, досі залишається багатозначним і не до кінця визначеним. Культурна спадщина завжди служила фундаментом духовного розвитку поколінь, незважаючи на те, що в різні історичні епохи змінювався обсяг культурної спадщини, способи та інтенсивність її передачі [12].

Об'єкти культурної спадщини включають усну народну творчість, виконавське мистецтво, святково-обрядову культуру, ігрову культуру, техніки та технології. Культурна ідентичність нерозривно пов'язана з охороною нематеріальної культурної спадщини, передачею її майбутнім поколінням, що можливо за рахунок залучення їх до системи туризму [21, с. 44].

«Особливість НКС полягає в тому, що вона передається живими людьми і сприймається живою аудиторією, завжди має залишатися живою у контексті сучасності, зберігати свій творчий характер. Ця спадщина постійно відтворюється спільнотами, групами, а у деяких випадках окремими особами як частина їхньої культурної спадщини під впливом їхнього середовища, їх взаємодії з природою та їхньої історії, формуючи у них почуття самотності й наступності, сприяючи повазі до культурного різноманіття й творчості людини. Тобто об'єкти (прояви) нематеріальної культурної спадщини є «живою культурою», а саме обряди, традиції, танці, ін. підтримуються даним співтовариством, відправляються певні культи тощо» [20, с. 60].

«Нематеріальна культурна спадщина відіграє важливу роль у повсюдному збереженні культурного розмаїття в період зростання глобалізації. Цінність такої спадщини слід сприймати не лише за ознаками культурного явища, а насамперед за багатством знань та навичок, які передаються через них від одного покоління до іншого. Підтриманню міжкультурного діалогу й взаємної поваги до самобутніх способів життя сприяє розуміння культурного надбання різних спільнот. Нематеріальна культурна спадщина є специфічною для культури, тому не обмежує видів практики, в яких проявляється. Спільноти, які утримують практику нематеріальної спадщини, найкраще усвідомлені в її ідентифікації й захисті. Проте дослідники сприяють тому, щоб підтримувати колективи в процесі збору й запису даних про елементи нематеріальної культурної спадщини або передавати знання через більш формальні канали, такі, як освіта чи засоби масової інформації» [19, с. 233].

Культурна спадщина, будучи фундаментом культури, її культурним ядром, що визначає культурну своєрідність, є пріоритетною метою державної та регіональної культурної політики. Держава також є відповідальною за визначення самого змісту поняття «культурна спадщина», тобто визначення того кола культурних цінностей, збереження і наступність яких повинна гарантуватися державою.

На етапі трансляції культурних цінностей держава має забезпечити доступ широким масам населення до культурних цінностей і етапі споживання культурних цінностей держава має сприяти формуванню та підвищенню рівня художньо-естетичного смаку населення. Відповідно реалізація цих напрямів культурної політики також немислима без звернення ресурсів культурної спадщини [12].

«Важливим для практики нематеріальних форм культури є те, що вони не можуть бути відчужені або штучно повернуті до життя за допомогою презентації або показу поза рамками свого власного контексту.

Тому важливий пошук "живих традицій", що виникли як творче новоутворення та підтримуються і передаються з покоління в покоління. Жива нематеріальна культурна спадщина завжди характеризується імпровізацією, варіацією і зміною, зокрема, її творчим використанням та змінами з боку молодих поколінь. Відповідно, збереження не повинно призводити до відторгнення нових імпульсів і до відмови від подальшого розвитку форм культури» [7, с. 36].

В. Дем'ян пише, що «нематеріальна культурна спадщина є полем діяльності та взаємодії, яке важко обмежити тільки визначенням "культура", тут потрібна ширша й більш тісна міжгалузєва співпраця. Так, можемо відзначити, що питання нематеріальної культурної спадщини органічно вплетені в загальнодержавну політику аналізованих нами країн у таких напрямках, як екологія, соціальний розвиток, сільське господарство, та ін., але разом з тим слід зауважити, що такий принцип потребує узгодженої та злагодженої співпраці, яка має зацікавити всіх гравців» [13, с. 167].

«Нематеріальна культурна спадщина стає певним колективним несвідомим, що і надає всій структурі сталості та ґрунтовності. Колективні архетипи в свою чергу вступають в якості спонтанно діючих стійких структур обробки, зберігання і репрезентації колективного досвіду. Зберігаючи і репродукуючи колективний досвід етногенезу, вони забезпечують послідовність і єдність загальнокультурного розвитку. Не потрібно забувати, що культурна спадщина формується та існує в рамках підсвідомого і має бути описана його термінами, а принципи споживання культурної спадщини лежать в площині історичної пам'яті, тобто цей продукт соціальний» [1, с. 64].

«Виокремлюються такі основні характеристики НКС: а) анонімний характер походження творчості, популяризації та вдосконалення якого постійно сприяють спільноти на основі традиційних моделей; б) передача в

основному усним шляхом, неформально, відповідно до традиції; в) поділ за територіальним, етнічним, релігійним, віковими, статевими та соціо професійними критеріями; г) сприйняття об'єктів (проявів) нематеріальної культурної спадщини як дуже важливих й органічно пов'язаних з групами та/або спільнотами, в яких вони створені, зберігаються і передаються; г) реалізація, виконання, актуалізація та/або створення об'єктів (проявів) нематеріальної культурної спадщини в групах та/або співтовариствах з дотриманням традиційних форм, моделей, змісту і технік» [20, с. 60].

На переконання Г. Карпової та Л. Хоревої, розширення використання нематеріальної культурної спадщини для створення туристської привабливості дестинації, для створення нових дестинацій та формування інноваційних продуктів туристського споживання є об'єктивним процесом. Комодифікація нематеріальної культурної спадщини сьогодні є важливою тенденцією розвитку туристського ринку. Будь-який нематеріальний об'єкт культурного середовища, цікавий і привабливий для туристів може бути проданий, тобто може мати вартість і бути реалізований на ринку як товар. І насамперед це пов'язано з тенденцією пошуку нових елементів для формування туристського продукту, переведенням нематеріальної культурної спадщини у товарну форму.

Під комодифікацією нематеріальної культурної спадщини розуміються такі процеси: національна культура в цілому та окремі її елементи не одне десятиліття, а то й століття, створювали такі унікальні повсякденні та традиційні культурні структури, зв'язки, норми, цінності, що формують унікальність окремих спільнот (від невеликих поселень до великих міст), що закріплюють принципи і норми використання досвіду, які часто учасниками (членами) співтовариства не сприймаються як унікальні, а є лише суттю повсякденного життя суспільства, і саме ці норми, традиції та повсякденні практики трансформуються і

«переводяться» у форму туристського продукту . Тим самим формується важливий додатковий ресурс розвитку окремих територій, які у перспективі можуть стати цілком успішними туристськими дестинаціями [18, с. 10].

РОЗДІЛ 2

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Нематеріальна культурна спадщина в контексті української культурної політики

З. Босик зазначає: «Україна багатоетнічна держава, яка має велике розмаїття культурних традицій та етнокультурних особливостей. Життєздатність нематеріальної культурної спадщини України відображають традиції, обряди, звичаї тощо, що забезпечують функціонування культури. Важливо привернути увагу до обряду, що передається усним шляхом від покоління до покоління. Він зберігає в сучасному виконанні всі початкові елементи і функції: соціалізації, комунікативні, емоційні, естетичні, споживчі – і є яскравим прикладом дбайливого відношення до святково-обрядової традиції. Тож цілком закономірно, що для України питання життєздатності нематеріальної культурної спадщини набуває особливого значення, насамперед у зв'язку з могутнім духовно-творчим потенціалом української традиційної культури, яка є головним чинником морально-естетичного самооздоровлення нації, збереження та розвитку української мови, відродження національної свідомості, духовності народу, підґрунтям розвитку професійного мистецтва» [8, с. 31].

«Значення нематеріальної культурної спадщини полягає у підтримці та розвитку етнічної самосвідомості й етнічної культури в цілому. Вона підтримує життєздатність етносу та формує його систему цінностей, моральні й естетичні ідеали, норми і зразки поведінки. На території

України проживає понад 150 етносів, що належать до мовних груп, різних релігійних конфесій, національностей, які проживають в різних регіонах і мають своєрідний уклад життєдіяльності. Особливістю сучасного суспільного життя країни є те, що поряд з корінними народами в країні проживати і некорінні, а тому важливо підтримувати й розвивати нематеріальну культурну спадщину всіх народів України, сприяючи культивуванню моральних цінностей, розвитку взаєморозуміння між народами, підвищенню загального рівня культури», – пояснює Н. Кудерська [20, с. 59].

Вітчизняні пам'ятки нематеріальної культурної спадщини є втіленням специфіки етнокультурних регіонів України: Слобожанщини, Поділля, Закарпаття, Гуцульщини, Буковини, Бойківщини та ін.

«Отже, традиційна культура ХХІ ст. в контексті життєздатності нематеріальної культурної спадщини України на прикладі фольклору, як її духовно-ціннісна складова, є глибинною основою всього різноманіття видів, форм, напрямків культури національно-державного типу, відображає народну самосвідомість, на основі наступності культурної традиції зберігає найважливіші початки і сторони духовного та історичного досвіду народів. Розвиваючись протягом багатьох століть, культурні традиції природно і бездоганно виконують функцію адаптації національної культури до життя суспільства і адаптації людини до національної державності» [8, с. 32].

«На сьогодні, зважаючи на багато обставин і політичних програм державного розвитку в Україні, цікавим досвідом формування культурної політики для нас є передача політичних повноважень з питань нематеріальної культурної спадщини у регіони, коли за центральними органами влади залишається загальна координація, а решта прав передано місцевій владі та громадянському суспільству, тобто, розробка політики у сфері НКС, на зразок Іспанії, де ефективно втілено принцип вертикальної

та горизонтальної децентралізації. Успішно розроблена політика у сфері нематеріальної культурної спадщини може слугувати своєрідним “клеєм” для зміцнення соціальної єдності, сприяти стабільному розвитку, бути важливим ресурсом економічного зростання місцевих громад. Особливої уваги заслуговує політика передачі знань та освіти, зокрема, відносно спеціальностей, яких потребує сучасне суспільство» [13, с. 167].

«Україна приєдналася до європейського проекту нематеріальної культурної спадщини із 2008 р. Цьому передувало прийняття державної програми щодо охорони нематеріальної культурної спадщини. Безумовно, потенціал нематеріальної культурної спадщини розглядався як такий, що може бути використаний для суспільного розвитку і економічного зростання», – пише Н. Аксьонова [1, с. 66].

«На національному рівні Конвенція закликає до охорони нематеріальної культурної спадщини на території будь-якої держави. Кожній державі слід ідентифікувати та визначити таку спадщину за участю спільнот, груп та відповідних неурядових організацій. Держави повинні розробити й регулярно оновлювати надбання нематеріальної культурної спадщини. Конвенція також пропонує низку заходів, що оберігають такі надбання, а також заходи, спрямовані на підвищення обізнаності, нарощування потенціалу та заохочення освітніх заходів у сфері нематеріальної культурної спадщини» [19, с. 234].

Н. Аксьонова переконує, що «доцільно усі прояви нематеріального культурного надбання, які використовуються в агро, етнотуризмі та сільському туризмі необхідно внести до переліку нематеріальної культурної спадщини на рівні села, району, області чи України в цілому. Фіксування в переліку нематеріальної культурної спадщини на будь-якому рівні є вирішальним кроком до визнання цієї спадщини ціннісною і буде сприяти подальшому створенню бізнес-планів щодо використання цієї спадщини. Для прикладу, нагально потребує внесення до переліку об'єктів

нематеріальної культурної спадщини України традиції городництва та тваринництва. Конвенція не суперечить тому, що цей вид господарювання може бути зафіксований як на місцевому – одне село, так і на регіональному рівні – область чи країна» [1, с. 68].

«Збережені народні традиції, звичаї, обряди, оригінальний фольклор, художні промисли й ремесла підвищують туристичну зацікавленість, виступають значним рекреаційним ресурсом. Потенціал нашої країни не обмежується традиційними промислами й ремеслами (вишиванки, гончарство, писанкарство та розпис). Є ще багато інших видів, форм і проявів нематеріальної культурної спадщини, що представляють культурне надбання України, про яке має знати увесь світ» [16, с. 9].

«Процеси активізації масових туристичних подорожей, поставили на порядок денний необхідність збереження зникаючих об'єктів культурної спадщини та сприяли інтенсивному створенню музеїв просто неба. Значних успіхів у створенні музеїв-скансенів в післявоєнні роки домоглися Польща, Болгарія, Угорщина, Румунія в Європі, Японії, Південній Кореї, Індонезії на Азіатському континенті, в США. <...> В Україні більшість таких музеїв називаються музеями народної архітектури та побуту, музеями-заповідниками, «музеями просто неба» або «музеями під відкритим небом»» [15, с. 20].

Незважаючи на зміни у світовому культурному просторі, пов'язані з процесом глобалізації, збереження та охорона нематеріальної культурної спадщини є одним із основних завдань для України, адже це культурно-духовна спадщина, що вказує на автентичну культуру, яка формує національну ідентичність. Враховуючи досвід діяльності вже існуючих у світі успішних центрів нематеріальної культури, можна уявити нематеріальну спадщину як туристичний бренд України та паралельно сприяти перетворенню його на джерело соціально-економічного розвитку місцевих громад, як це сьогодні і відбувається на прикладі громад м.

Решетилівка, селища Опишня на Полтавщині, села Петриківка Дніпропетровської області [3, с. 35].

2.2. Механізми актуалізації та популяризації нематеріальної культурної спадщини

На сучасному етапі, в умовах розвитку інформаційного суспільства, крім таких традиційних форм збереження спадщини, як музеєфікація та використання зі зміною функції, повинна реалізуватися така форма актуалізації спадщини як інформування широких мас громадськості про культурну та історичну значущість тих чи інших об'єктів спадщини. Реалізація цієї функції потребує узгоджених дій наукової громадськості та адміністрації регіону. Її реалізація пов'язана з проведенням наукових конференцій, організацією лекторіїв для широкої аудиторії та виданням науково-популярної літератури, яка так чи інакше розкриває тему культурної спадщини та культурної пам'яті [12].

«Нині НКС стала самобутнім ресурсом розвитку територій, який потребує відповідної промоції та вироблення стратегій формування національного туристичного продукту, пріоритетна роль у процесі реалізації яких, за принципами історичної спадкоємності, етнокультурного і сталого розвитку, належить місцевим громадам. Крім того, туристський попит на культурну спадщину сприяє фінансуванню місцевих традиційних народних ремесл та мистецтв, стимулює створення нових туристських destinations» [15, с. 20].

Від України до репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства внесено такі елементи, як: «Петриківський розпис – українська декоративно-орнаментальне малярство XIX – XXI ст.» (2013), «Козацькі пісні Дніпропетровщини» (2016), «Традиції косівської розписної

кераміки» (2019) та «Орнек – національний кримськотатарський орнамент» (2020). Незважаючи на світове визнання, перелічені елементи НКС ще мало відомі всередині України і поки що не стали відомими туристичними об'єктами у світі. Тому виникає необхідність вивчення досвіду та способів просування цих елементів та ще більше десяти елементів НКС, занесених до Національного реєстру щодо збереження нематеріальної культурної спадщини, у категорію популярних туристичних центрів у масштабах країни та світу [3, с. 30].

В. Белугіна наводить такі шляхи актуалізації нематеріальної культурної спадщини:

1. Актуалізація через історико-культурні свята, театралізовані видовища, присвячені ювілейним датам чи знаковим подіям.
2. Актуалізація через відродження колись традиційних ярмарків, поживавлення пам'яті про старовинні торгові шляхи.
3. Актуалізація через музеєфікацію окремих територій.
4. Актуалізація колишньої історико-культурної специфіки населеного пункту через створення матеріалізованих пам'ятних знаків про події.
5. Актуалізація культурної пам'яті через внесення нових топонімічних знаків.
6. Актуалізація через відродження чи нове прочитання обрядовості, особливостей побутового укладу.
7. Повернення до сакральних смислів культурно-мистецьких символів, пов'язаних із цим місцем [4, с. 226].

«Одним із найдієвіших механізмів державного регулювання, що стосується промоції атрактивності НКС, є маркетинговий механізм, що дозволяє залучати широкий комплекс основних (реклама, піар-технології) та синтетичних (виставково-ярмаркова діяльність, брендинг, пропаганда)

заходів, об'єднуючи їх у комплекс інтегрованих маркетингових комунікацій» [11, с. 58].

«Для успішного збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини, для функціонування системи її охорони необхідна спланована політика, направлена на підвищення вагомості нематеріальної культурної спадщини в суспільстві: розробка комплексної державної програми з виявлення, ідентифікації, документування, дослідження культурної спадщини; на основі сучасних засобів збирання та поширення інформації в повному обсязі створення Національного реєстру елементів нематеріальної культурної спадщини. Враховуючи складність репрезентації нематеріальної спадщини, необхідно розробити нові ефективні засоби залучення суспільства до духовної спадщини людства. Застосування електронних ресурсів може допомогти досягти найбільш цілісного показу елементів нематеріальної культурної спадщини. Важливими є також підтримка закладів, які проводять документацію нематеріальної культурної спадщини (музеїв, бібліотек, архівів), носіїв локальних живих традицій та створення нових осередків культури» [19, с. 235].

«Популяризацію нематеріальної культурної спадщини українського народу, найефективніше проводити шляхом розроблення туристичного портфолію елемента НКС певної адміністративно-територіальної одиниці саме місцевим громадам належить виключне право бути основним бенефіціарієм урегулювання будь-якої туристичної діяльності, пов'язаної з культурною спадщиною, оскільки вони є носіями «живої» культури, яка постійно оновлюється в процесі взаємодії з природою, етносами та історичними умовами існування», – пише С. Дичковський [15, с. 20].

Дані Всесвітньої організації туризму (UNWTO) говорять про розширення культурного туризму у світі в останні десятиліття та підвищення ролі туристського інтересу у розвитку мистецтва, ремесел та

креативних індустрій, та загалом у справі збереження та захисту матеріальної та нематеріальної спадщини туристських дестинацій. Експерти UNWTO вказують на необхідність тісніших зв'язків між туризмом, культурою, творчими практиками та народними ремеслами для формування нових видів туризму, націлених на стимулювання відродження депресивних регіонів, у тому числі для залучення туристів, що подорожують з культурно-пізнавальними та освітніми цілями [18, с. 7].

Нематеріальна складова культурної спадщини становить особливий інтерес з погляду створення унікального туристського продукту. Водночас включення нематеріальної культурної спадщини у туристську діяльність дозволить забезпечити її актуалізацію та збереження. Нематеріальна культурна спадщина включає обряди, особливості побуту, мову, пісні, усну народну творчість та ін. Унікальні елементи нематеріальної культурної спадщини складають важливу частину туристської інфраструктури та забезпечують існування окремих видів туризму, наприклад, етнічного, гастрономічного та інших видів туризму [21, с. 47].

У туризмі зараз спостерігається зростання залучення нематеріальної спадщини, культурних традицій та національних духовних практик у створення туристських дестинацій. При аналізі нематеріальних об'єктів культурної спадщини, до яких належать і духовні цінності, слід зазначити, що нематеріальні цінності, порівняно з їхніми матеріальними втіленнями, вирізняються більшою довговічністю. Традиційні та нові культурні елементи, що входять до духовних цінностей, створюють культурний код, формуючи соціокультурну та національну ідентичність [18, с. 8-9].

О. Донцов наголошує, що в кожній області України є об'єкти нематеріальної культурної спадщини, які можуть стати місцями паломництва туристів. «Особливо важливою ознакою туризму нематеріальної спадщини (або, як його ще називають, «етнотуризм») є те, що практично кожна громада або регіон володіють цінностями

нематеріальної культурної спадщини, що є привабливим для відвідання туристами і потенційно можуть стати активами для розвитку даного виду діяльності у регіоні. Прикладом слугують відомі в усьому світі петриківський декоративний розпис Дніпропетровщини, косівська мальована кераміка Івано-Франківщини, волинський серпанок Рівненщини, опішнянська кераміка Полтавщини, «культура хліба» Вінниці. З кожним роком зростає кількість туристів, які відвідують свята, фестивалі, ярмарки, обов'язковими елементами яких є особливе оформлення, виступи фольклорних колективів, традиційні обрядові дійства, звичаї, забави. Знані в Україні – Сорочинський ярмарок, «Козацькі забави» у Богуславі» [16, с. 5].

Культурний туризм має на меті знайомство з такими особливостями місця, які формують його культуру та специфіку. Причому об'єктами привабливості є не лише культурний ландшафт місцевості, мистецтво, культурна та історична спадщина, а й спосіб життя людей, що живуть у цьому регіоні, традиції, соціальне середовище та ін. І саме ця особливість визначає нові тенденції у розвитку якості та кількості послуг культурного туризму [18, с. 8].

На Херсонщині, за словами С. Думасенка, місцем культурного паломництва може стати будинок Поліни Райко в Олешках. «Слід зазначити, що сьогодні мистецький доробок Поліни Райко, зокрема її будинок з настінними розписами, є одним з основних туристичних об'єктів Херсонської області. Спадщина мисткині привертає увагу українських і зарубіжних художників, мистецтвознавців, музейних працівників, поціновувачів художньої творчості з усього світу» [17, с. 14].

Споживачу туристської послуги недостатньо лише почерпнути інформацію про об'єкт культурної спадщини або дестинацію в цілому, а потрібна особиста участь у формуванні нової реальності відвідуваного туристського об'єкта або культурної події, при цьому туристу важливо

отримати задоволення від участі в новому для нього процесі. Тим самим формується інший тип туризму – туризм вражень як сучасна ітерація культурного туризму [18, с. 8].

«Задля життєздатності нематеріальної культурної спадщини України, крім її "охорони", доцільно проводити заходи з гуманістичною місією освіти та просвітництва, яка полягає в залученні до суспільного життя духовних цінностей, у відкритті перспектив соціокультурного розвитку на базі поєднання національних і загальноцивілізаційних орієнтирів та інтересів. Адже обмін між поколіннями культурно-історичним досвідом і представленими в традиційному фольклорі правилами, нормами, традиціями, естетичними канонами – запорука стійкості та життєздатності будь-якої держави» [8, с. 32].

«У сучасних умовах підвищення соціального статусу історико-культурної спадщини, диверсифікації туристичної мотивації, розширення асортименту послуг, просування туристичного продукту на внутрішньому і зовнішньому ринках призвели до підвищеного попиту саме туризму спадщини. Особливого значення набуває актуалізація нематеріальної культурної спадщини, що є чинником не тільки етнокультурного пізнання, а й формування національної свідомості, гідності й духовності громадян України» [16, с. 4].

«Включення нематеріальної культурної спадщини в музейну діяльність дозволяє сформувати нові концептуальні музейні технології, які підвищують привабливість музейних експозицій та дестинації в цілому. Тому важливим завданням є активне залучення нематеріальної культурної спадщини в діяльність музеїв для формування нових анімаційних та інноваційних туристичних продуктів» [15, с. 22-23].

Найважливішим елементом туристичної інфраструктури, що забезпечує збереження та актуалізацію нематеріальної культурної спадщини, є музеї. Включення нематеріальної культурної спадщини у

музейну діяльність дозволяє сформувати нові концептуальні музейні технології, які підвищують привабливість музейних експозицій та дестинації загалом. Тому важливим завданням є активне залучення нематеріальної культурної спадщини до діяльності музеїв для формування нових анімаційних та інноваційних туристських продуктів [21, с. 47].

«Досвід створення та функціонування музеїв просто неба свідчить, що окрім свого основного завдання – збереження та популяризації культурної спадщини, музеї-скансени відіграють значну роль у розвитку туристично-рекреаційної діяльності для місцевого населення й туристів. Музеї просто неба дозволяють організувати масові фольклорно-етнографічні та культурно-історичні свята, тематичні фестивалі, виставкові проекти, театралізовані екскурсії, концертні програми фольклорних колективів на фоні унікальних музеєфікованих об'єктів у гармонії з типовими ландшафтами різних історико-географічних регіонів» [15, с. 22].

При включенні нематеріальної культурної спадщини в туристські продукти не можна говорити про розвиток туризму будь-якою ціною. Важливо в рамках комплексного стратегічного планування туризму в дестинації та в країні в цілому формувати систему обмежень, які не дозволять завдати шкоди національній культурній спадщині. Тільки такий підхід до розвитку культурного туризму дасть можливість зберегти та ефективно використовувати об'єкти матеріальної та нематеріальної культурної спадщини в рамках індустрії туризму, розробити нові туристські продукти та маршрути за рахунок включення національних звичаїв, обрядів, фестивалів, народних ремесел та інших видів культурних традицій, розвиваючи тим самим найновіші дестинації без шкоди для світової культурної спадщини [18, с. 12].

С. Дичковський зазначає: «Нематеріальна культурна спадщина – це потужний туристичний ресурс, який активно сприяє міжнародному культурному обміну і може стати одним із головних популяризаторів

туристичних ресурсів культурологічного характеру. Враховуючи низьку обізнаність населення з елементами нематеріальної культурної спадщини, необхідно розробити низку заходів щодо її вивчення та популяризації за рахунок туристичних подорожей, екскурсій та інформаційних ресурсів. Міністерство культури України та компанія Google Україна у березні 2019-го презентували спільний проект – «Автентична Україна: нематеріальна культурна спадщина» – електронний ресурс, який містить інформацію про елементи, що включені до Національного переліку елементів НКС України та передбачає висвітлення напрямів та елементів, у яких проявляється нематеріальна культурна спадщина» [15, с. 19].

ВИСНОВКИ

Аналіз джерельної бази показав, що у дослідженнях таких учених, як З. Босик, О. Безносок та Н. Вакуленко, А. Гаврилюк, В. Костюк, В. Дем'ян використано різні підходи до предмету розгляду кваліфікаційної роботи. Зокрема, нематеріальна культурна спадщина розглядається як механізм створення туристичного продукту та один із інструментів соціально-економічного розвитку регіону, територіальної громади; ставиться проблема збереження нематеріальної культурної спадщини України в контексті планування культурної політики держави та діяльності ЮНЕСКО; аналізується законодавча база в галузі духовної культури та показано міжнародний досвід у цьому питанні на прикладі європейських країн; виявлено туристичну атрактивність об'єктів нематеріальної культурної спадщини, які входять до Національного переліку України; наголошується на конгломераті нематеріальної культурної спадщини та української традиційної культури.

Нематеріальна культурна спадщина являє собою культурний код українців, що синтезує багатовікові традиції народу, його славетну історико-культурну спадщину, естетичні вподобання тощо.

Питання збереження, популяризації, створення національного реєстру нематеріальної культурної спадщини стало одним із пріоритетних чинників розвитку державної культурної політики в Україні. Відповідно значна увага приділяється збереженню та розвитку народних традицій, обрядів та звичаїв, відродженню давніх свят тощо.

До репрезентативного списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО від України увійшли «Петриківський розпис – українське декоративно-орнаментальне малярство XIX – XXI ст.», «Козацькі пісні Дніпропетровщини», «Традиції косівської розписної кераміки» та «Орнек – національний кримськотатарський орнамент». Національний перелік

містить двадцять шість об'єктів і постійно поповнюється новими феноменами.

Дієвими механізмами актуалізації та популяризації нематеріальної культурної спадщини України є:

- організація та розвиток туристичних маршрутів по об'єктах нематеріальної культурної спадщини. На Херсонщині, наприклад, доволі популярним місцем культурного туризму є будинок із розписами Поліни Райко в Олешках;
- організація та проведення фестивалів. У цьому контексті виділяємо фестиваль народної творчості «Душа Півдня» та гастрофест «Таврія-Борщ», організовані Херсонським обласним центром народної творчості;
- проведення активної виставкової діяльності, створення стаціонарних арт-просторів. Такою мистецькою платформою є етно-культурний комплекс «Херсонська Світлиця» на базі Херсонського обласного центру народної творчості;
- виготовлення сувенірної продукції з логотипами певних об'єктів нематеріальної культурної спадщини. Наприклад, на Дніпропетровщині активно продаються різноманітні сувеніри з петриківським розписом, створено інтернет-крамниці;
- створення та демонстрація на державному, регіональному телебаченні, у соціальних мережах медіа-проектів, присвячених об'єктам нематеріальної культурної спадщини, написання статей у періодичній пресі;
- активізація наукової діяльності навколо об'єктів нематеріальної культурної спадщини з метою випуску культурологічної, мистецтвознавчої фахової літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова Н.В. Потенціал нематеріальної культурної спадщини в умовах глобалізації: стан і перспективи. Географія та туризм. 2019. Вип. 48. С. 62-73
2. Андрес Г.О. Охорона нематеріальної культурної спадщини як актуальний напрям культурної політики України. Праці Центру пам'яткознавства. 2012. Вип. 22. С. 5-15.
3. Безносьок Е.И., Вакуленко Н.В. Нематериальное культурное наследие как инструмент создания туристического продукта и источник социально-экономического развития местных общин. Туризм и гостеприимство. 2020. № 1. С. 28-37.
4. Белугина Г.К. Механизмы актуализации нематериального культурного наследия в провинциальном городе. Ярославский педагогический вестник. 2010. Т. 1. № 3. С. 224-227.
5. Белугина Г.К. Проблема актуализации нематериального культурного наследия. Ярославский педагогический вестник. 2011. Т. 1. № 2. С. 287-290.
6. Бережна Ю.М. Нематеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО: поняття, тенденції, український вимір. Географія та туризм. 2012. Вип. 23. С. 93-100.
7. Босик З.О. Нематеріальна культурна спадщина України в контексті суспільного розвитку та культурної політики держави. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2015. № 2. С. 35-39.
8. Босик З.О. Традиційна культура ХХІ століття у контексті життєздатності нематеріальної культурної спадщини України (на прикладі фольклору). Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2015. № 1. С. 29-33.

9. Босик З. О., Семенюк А. В. Культурні практики зарубіжного досвіду з охорони нематеріальної культурної спадщини в контексті культурної політики України. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2015. Вип. 34. С. 3-10.
10. Гаврилюк А. Атрактивність нематеріальної культурної спадщини України: туризмознавчий аспект. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія : Туризм. 2018. Вип. 1. С. 18-28.
11. Гаврилюк А.М. Державний маркетинг позиціонування атрактивності нематеріальної культурної спадщини України засобами туризму. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2018. Т. 29(68). № 2. С. 56-62.
12. Горелова Ю.Р. Актуалізація культурного насліддя як значима задача культурної політики. Журнал Інститута Наследия. 2016. № 4 (7).
13. Дем'ян В.В. Нематеріальна культурна спадщина як поле міждисциплінарної взаємодії. Міжнародний огляд. Культурологічна думка. 2018. № 14. С. 161-169.
14. Дем'ян В. В. Культурна політика у сфері нематеріальної культурної спадщини: Планування та інвентаризація. Досвід Нідерландів. Сучасне мистецтво. 2020. Вип. 16. С. 149-157.
15. Дичковський С.І. Туристична діяльність скансенів в системі актуалізації ресурсів нематеріальної культурної спадщини. Культура і сучасність. 2020. № 1. С. 17-26.
16. Донцов О. Картографування нематеріальної культурної спадщини України в інформаційному забезпеченні туризму. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2018. Вип. 28. С. 4-10.

17. Думасенко С., Полякова А. Поліна Райко як представник вітчизняного наївного мистецтва. Аркадія. 2014. № 4. С. 13-18.
18. Карпова Г.А., Хорева Л.В. Коммодифікація нематеріального культурного насліддя в системі услуг культурного туризму. Сервіс в Росії і за рубежом. 2016. Т. 10, № 9 (70). С. 6-14.
19. Костюк В. В. Нематеріальна культурна спадщина України: проблема збереження. Культура і сучасність. 2018. № 2. С. 232-236.
20. Кудерська Н.І., Кудерська І.О. Нематеріальна культурна спадщина України, її об'єкти (прояви). Європейські перспективи. 2015. Вип. 7. С. 59-67.
21. Морозов М.А., Морозова Н.С. Инфраструктура туризму как базис вовлечения нематериального культурного наследия в индустрию туризма и гостеприимства. Современные проблемы сервиса и туризма. 2017. Т. 11. № 1. С. 43-49.
22. Терес Н. Міжнародна охорона нематеріальної культурної спадщини: світовий та український досвід. Етнічна історія народів Європи. 2011. Вип. 36. С. 58–63.